

УДК 659.133:373.3/.5(477)"1940/1980"

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2023-42-10>

РАДЯНСЬКИЙ ПЛАКАТ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ШКІЛЬНОГО ЖИТТЯ УРСР ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1940-Х–1980-Х РОКІВ

Лаврут Ольга Олександрівна,
*доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри суспільно-гуманітарної та
медійної освіти
Донецького обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти
lavrut.olga@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6915-7474*

У радянському суспільстві влада через візуальний контент намагалася донести властиві їй меседжі. Він використовувався у різних сферах, у тому числі й у шкільній освіті. **Мета** статті полягає у з'ясуванні основних тематичних, змістових напрямів плакатів, які стосувалися життя школи в Українській РСР другої половини 1940-х–1980-х років.

Методами задля її досягнення стали такі як: історико-хронологічний, описовий, порівняльний, діахронічний. Перший дозволив проаналізувати цю тему у хронологічному вимірі, продемонструвавши зміни, які відбувалися. Другий став у нагоді під час первинної інтерпретації джерела. Порівняльний метод дозволив простежити динаміку розвитку плакату у зазначений період. Діахронічний дав можливість вивчити суспільні процеси, які притаманні радянському суспільству і знайшли відображення у шкільному житті.

Результати. Плакати покликані формувати будівника суспільства, якому були притаманні певні риси. Плакат інформував, закликав, переконував, забороняв або дозволяв здійснювати певну діяльність. Він був різноплановим з позиції тематики, адресата, жанру, періодизації, авторства, географії. Плакат спрямований на реалізацію політики радянського уряду у школі УРСР. Він закликав до участі у дорослому житті через трудову діяльність, орієнтацію на «радянських героїв», відданість справі навчання та майбутній професії задля кращого життя. У повоєнні роки тематика була спрямована на відбудову народного господарства і ролі у цьому кожного. Подальша тенденція супроводжувалася тезами «наздогнати і перегнати Захід», участі у експериментах радянського уряду, і у цьому контексті використання дитячої праці зі збору металобрухту, лікарських трав, обробки полів, садів, догляду за тваринами. Школа використовувалася як потужний ресурс впливу на громадськість, який мав потужний матеріальний та людський потенціал. Вони мали певні гасла або цілі приписи залежно від аудиторії, на яку спрямовувалася їхня дія: від учнів початкових класів, яких навчали правил письма, до старшокласників, які уже готові були реалізовувати свою суспільну місію. На плакатах учні і педагоги зображувалися активними, усміхненими, серйозними, задумливими або мрійливими. **Висновки.** Загалом, школа позитивно зображувалася на плакатах і мала вплив на суспільну думку. Вона залишалася механізмом реалізації планів радянської влади у соціумі.

Ключові слова: плакат, школа, учні, педагоги, навчальний процес, інформація.

SOVIET POSTER AS A REPRESENTATION OF SCHOOL LIFE IN THE UKRAINIAN SSR IN THE SECOND HALF OF THE 1940S–1980S

Lavrut Olga Oleksandrivna,
*Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Social and Humanitarian
and Media Education
Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical
Education
lavrut.olga@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6915-7474*

In soviet society, the government tried to convey its own messages through visual content. It was used in various fields, including school education. The **purpose** of the article is to clarify the main thematic and content directions of the posters, which were related to school life in the Ukrainian SSR in the second half of the 1940s–1980s.

The following **methods** were used to achieve it: historical-chronological, descriptive, comparative, diachronic. The first made it possible to analyze this topic in a chronological dimension, demonstrating the changes that took place. The second came in handy during the initial interpretation of the source. The comparative method made it possible to trace the dynamics of poster development in the specified period. Diachronic provided an opportunity to study social processes that are inherent in Soviet society and were reflected in school life.

The results. Posters are designed to form a builder of society, which was characterized by certain features. The poster informed, urged, persuaded, forbade or permitted a certain activity. It was diverse in terms of subject matter, addressee, genre, periodization, authorship, and geography. The poster is aimed at the implementation of the policy of the Soviet government in the school of the Ukrainian SSR. He called for participation in adult life through work, focus on «Soviet heroes», dedication to education and future profession for a better life. In the post-war years, the topic was aimed at rebuilding the national economy and everyone's role in it. The subsequent trend was accompanied by «catching up and overtaking the West», participation in the experiments of the Soviet government, and in this context the use of child labor in collecting scrap metal, medicinal herbs, cultivating fields, gardens, and caring for animals. The school was used as a powerful resource of influence on the public, which had a powerful material and human potential. They had certain slogans or whole precepts, depending on the audience to which their action was directed: from elementary school students, who were taught the rules of writing, to high school students who are already ready to realize their social mission. On the posters, pupils and teachers were depicted as active, smiling, serious, pensive or dreamy. **Conclusions.** In general, the school was positively portrayed on posters and had an impact on public opinion. It remained a mechanism for implementing the plans of the Soviet government in society.

Key words: poster, school, students, teachers, educational process, information.

Вступ. Використання візуального контенту у суспільстві сприяє покращеному сприйняттю матеріалу та унаочнює меседжі, які прагнуть донести споживачам інформації. У радянському соціумі одним із таких інструментів виступав плакат, який інформував, спонукаючи до певних дій. Тематика його була різноплановою. Оскільки школа у радянському суспільстві відігравала роль творення громадянина, то їй також приділяли значну увагу.

Питання характеристики плакату розглядали різні дослідники. Вони з позиції історії та мистецтвознавства аналізували його. Т. Галькевич, О. Донець охарактеризували український друкований плакат майже всієї другої половини ХХ ст. (Український, 2014), представивши свою роботу у трьох виданнях. Вони акцентували на різноплановості цієї продукції із позиції тематики, жанру, періодизації та авторства (Український, 2016). Фактично кожній історичній епосі радянської доби зазначеного періоду приділено увагу. Плакат дав можливість відобразити історичні події, явища, процеси, що були притаманні суспільству, і показати його динаміку, офіційні і неофіційні погляди (Донець, 2015: 205–228). Тема освіти звучить на сторінках їхніх праць, але досить епізодично (Український, 2018).

А. Андрейканіч досліджує плакат як засіб візуальної комунікації та мистецький феномен, виокремлюючи його види: рекламний, пропагандистський, соціальний, культурологічний, навчально-інструктивний тощо (Андрейканіч, 2013: 121–126). О. Гладун наголошує на місії плакату, що полягала у презентації інформаційного повідомлення, поданого в художній формі, і мало інтерпретуватися максимально виразно та образно. Дослідниця виділяє декілька етапів його розвитку, серед яких і «соціалістичний реалізм», що охоплював 1930–1980-ті роки. О. Гладун, характеризуючи існування плакату у перші повоєнні роки, акцентує на тому, що він перетворився на станкове зображення з написом або став подібний скульптурі, використовуючи гасла на кшталт «працюй», «будуй», «навчайся», «пишайся». У наступне десятиліття мова плакату стала більш лаконічною, а у 1980-ті рр. – символічною (Гладун, 2018: 115–122).

Н. Сбітнева вивчила творення плакату у 1950-х рр., провівши паралелі із подібними закор-

донними виданнями. Авторка зупиняється на соціальному, політичному та рекламному плакатах, їх стилістичних, жанрових та технічних особливостях оформлення. Перевагами стали конкретність, точність та художність. Створюючи цю продукцію, автори стикалися з технічними та змістовими обмеженнями, що зумовлювалося особливостями радянського суспільства. Але дослідниця оминула увагою шкільне життя (Сбітнева, 2012: 64–67). Н. Нечаєва, зупинившись на дитячому образі у соціальному плакаті, зазначає про формування позитивного іміджу школи, важливість власних зусиль для досягнення результатів, що виявлялися у відповідних гаслах та схемах (Нечаєва, 2015: 68–73). В. Косів звернув увагу на діяльність Спільки художників УРСР, яка приймала фактично замовлення і виконувала їх, дотримуючись цензури. Користувалися популярністю художники Харкова, Києва та Львова (Косів, 2018: 202–217).

Все ж питання, що стосувалися шкільного життя, залишилися поза увагою дослідників. Тому **метою** наших пошуків є з'ясування відображення картини діяльності шкіл на радянському плакаті другої половини 1940-х–1980-х рр. Це спонукає до вирішення таких **завдань**: вивчення джерельної бази дослідження; виокремлення сюжетних ліній, які представлені у плакатах, та з'ясування причин їх появи; характеристика інструментів, за допомогою яких відбувалося представлення особливостей шкільного життя в УРСР зазначеного періоду; окреслення перспектив подальших наукових розвідок. Історико-хронологічний, описовий, порівняльний, діахронічний методи стали основними у запропонованому дослідженні. Перший спонукає до характеристики явищ, процесів і подій, які відбувалися у хронологічному вимірі, спираючись на історичні реалії, які існували, і розглядати це із позиції історизму. Другий використовуємо у контексті первинної інтерпретації плакату, описуючи зовні його риси. Порівняльний метод дає можливість простежити динаміку розвитку плакату у зазначений період. Діахронічний став у нагоді під час вивчення суспільних процесів, які притаманні радянському суспільству і знайшли відображення у шкільному житті.

Плакат як інструмент впливу на школу

Плакати покликані були ознайомити читачів

із певною інформацією, заохотити, пропагувати, показати шлях до виконання певної дії, засудити явище, подію чи процес. Вони були потужним інструментом у радянському суспільстві. Ця продукція акцентувала на «широких можливостях» кожного: від права на працю до відпочинку. Школа була однією зі сходинок до подальшого життя і кар'єрного зростання. Це потужний соціальний інститут, у якому брала участь чимала кількість учасників, і його життя завжди було публічним. Плакати вітали школярів, учителів і батьків зі святами: шкільними (3 днем учителя! 1985) і державними (1 Вересня! 1985), відображаючи сцени (Громадяни, 1958) ідеального життя (У нашій, 1961) в країні (Всесоюзний, 1985). Прикладом цього є такий плакат: «Незабутній день у нас: ми йдемо у перший клас». На фоні синього неба – новобудова і зображення усміхнених дітей: дівчата з бантами і квітами, хлопці – з портфелями за плечима, у синій формі, білих сорочках та кашкетах. Погляд їхній зосереджений уперед: можливо, когось слухають, думають, інші – зосереджені на квітах (Незабутній, 1953).

Чимало плакатів спрямовані на учнів та їхніх батьків. Учні мало стати активним учасником життя у країні: у школі та поза її межами – уже у дорослому житті. Тож одним із гасел став такий: «На фабриці, в школі, в колгоспі, в завої будем продовжувати справу героїв!» (На фабриці, 1955). У ньому акцентується саме на важливості праці у житті суспільства, а праця у розумінні радянських адептів – фізична! Інтелектуальна діяльність розглядалася як вторинна, що мала доповнювати першу (Школярі! 1961). Підкреслювалося також і походження, яке мало бути робітничо-селянським, інші категорії населення вважалися ворожими або розглядалися як «прошарок». Героїзація окремих осіб була способом ідентифікації громадян до суспільства. «Розуміння їхніх подвигів» мало підштовхнути юне покоління до подібних моделей поведінки та способів виживання і діяльності у радянському суспільстві. З іншого боку, хто ці герої? Чому саме вони зайняли цей «почесний Олімп»? За яких обставин? Ці питання не мали турбувати учнівство, але використання подібних символів стало складником радянської політики (В навчання, 1958).

Плакати мали на меті донести правила поведінки у соціумі: у школі, родині, на дорозі, лісі тощо. Саме у «Правилах для учнівства» акцентовано на їхніх обов'язках. Вони повинні були вперто «оволодівати знаннями і навичками», щоби стати освіченими, культурними громадянами і принести користь «Радянській Батьківщині». Основним залишалося навчання, відвідування уроків, своєчасне і самостійне виконання домашніх завдань. До закладу учнівство мало приходити чистими, причесаними, охайно одягненими, знімати головний убір. Заборонялося приносити сторонні речі. На уроці школярі мали бути дисциплінованими, що виявлялося у сидінні за партою (струнко), зосередження на роботі: не крутитися і не відволікатися.

Дорослі у школі залишалися головними і учнівство повинно було слухати їх. Вислів: «Дзвінок – для вчителя!» залишався актуальним. Коли у клас заходили і виходили дорослі, учні повинні були їх привітати – встати із-за парт. Школярі мали без сперечань виконувати розпорядження адміністрації школи та учителів, берегти шкільне майно, власне і товариша. Учні повинні були підтримувати в порядку власне місце у класі та шкільних приміщеннях. Поза школою учні також мали вести себе відповідним чином, зокрема вітатися з учителями і працівниками школи, а хлопчики – скидати головний убір і кланятись. Учні мало бути ввічливим до старших, слабких, хворих, молодших дітей, надаючи їм дорогу та поступаючись місцем; слухатися батьків, бути ввічливим, допомагати їм, турбуватися про молодших братів та сестер. Тобто гасло: «Молодим – всюди у нас дорога, старим – скрізь у нас пошана!» виявлялося і у практиці шкільного життя (Правила, 1951).

Школярам приписували підтримувати чистоту у власній кімнаті, наводити у ній лад, бережливо відноситися до одягу, меблів. Мати при собі учнівський квиток, надавати його на вимогу адміністрації школи, учителів, «органів радянської влади». Заборонялося грати в азартні ігри (на гроші, одяг, послуги). Школярі мали з гордістю носити звання учня радянської школи, дорожити честю своєї школи (Без знань, 1964).

Своєрідними провайдерами державної політики у школі стали організації жовтенят, піонерів (Піонер відданий, 1968; Піонер готується, 1968; Піонер – друг, 1968) та комсомольців. На плакатах знайшло відображення їхньої символіки (Валя Котик, 1958) та діяльності (Піонер наполегливий, 1968). Радянський учень мав бути взірцевим (Піонер рівняється, 1968) не лише у стінах школи (Піонер – товариш, 1968), а й поза нею (Піонер – чесний, 1968), дотримуючись відповідних настанов, зокрема «Закону піонерів Радянського Союзу» (Піонер шанує, 1968).

Школярів активно і безкоштовно долучали до планів радянських п'ятирічок. Брати у цьому участь вважалося почесною справою, діапазон якої сягав від збирання макулатури, допомоги людям похилого віку, до участі на дослідних ділянках, збирання металобрухту і роботи на колгоспних полях (Піонери та школярі, 1961). Прикладом цього є плакат: «Партії плани крилаті здійснюють завзята! У 1961 році трудящі України зобов'язалися виростити по 50 центнерів зерна кукурудзи на 3 мільйонах гектарів. Випускники загальноосвітніх шкіл! Ставайте в першу шеренгу бійців за вирощування високих урожаїв кукурудзи, творчою працею на колгоспних ланах збільшимо свій вклад у величну справу будівництва комунізму!» (У тварин, 1961).

Ще у 1957 р. М. Хрущов пообіцяв за три роки догнати і перегнати США з виробництва молока, м'яса та масла на душу населення, що планувалося здійснити за 10–12 років. Ідея ґрунтувалася на завищеній, як зазвичай у СРСР, статистиці. На початку 1960-х років експерименти хрущовських

реформ у галузі сільського господарства зайшли в глухий кут. Найвідоміші надпрограми полягали у піднятті цілини, кукурудзяній кампанії, суперництві з країнами Заходу та США з м'ясо-молочного та зернового виробництва. Ці заходи підірвали основи сільського господарства та нівелювали важку фізичну працю населення (Випускники, 1958).

Навчальний потенціал плакатів

Плакати широко використовувалися у навчальному процесі під час вивчення різних предметів. Вони виконували роль наочності, гасел, спонукаючи до певних дій (Любі, 1981). Якщо це було вивчення правопису, то на білому тлі спостерігаємо написані варіанти чорним кольором, де акценти передані червоним: правопис і наголос. На плакатах бачимо заміну україномовного варіанту слів на російськомовний. Дітям пропонували читати слова з «ьо» як з російським «ё»: «Льоня», «Стьопа», «сльози», «пеньок», «трюх», «льотчик». Як приклад написано: «Стьопа сьогодні піймав трюх окуньків». Зазначимо, що перше можна було замінити на «Леонід», «Степан»: тобто українські імена русифіковувалися і замість долучення і вивчення дітьми української автохтонної культури їх навчали чужоземної. У подальшому мовні конструкції, які змалечку були закладені школярам, інтенсифікувалися задля формування рис штучно створеної «радянської людини», для якої було характерним спілкуватися російською мовою – «інтернаціональною» (Орфографічні... Читай слова з «ьо», 1960).

Вивчаючи написання знака м'якшення, у кінці слова приклади є досить прийнятними, щодо середини слова, то тут учні мали знати такі приклади: «коньки» (замість «ковзани»), «редька», «їдальня», «батько». Учнівство мало порівнювати написання україномовного і російськомовного варіанта на прикладі: «комсомолец – комсомолец», «ленінець – ленинец», «борець – борец», «місяць – месяц». Ці терміни були пов'язані із дитячо-юнацькими організаціями, які діяли у школах і покликані були виховувати майбутнього «будівника радянського суспільства» (Орфографічні Пиши «ь», 1960).

В українській мові і на сьогодні залишаються особливості, які пройшли тернистий шлях розвитку, серед яких буквосполучення «дз» і «дж». Їхню вимову на плакатах писали як один звук, наводячи приклади на кшталт: «дзеркало», «дзига», «дзьоб», «джерело», «джміль», «бджола» і одне–два речення: «Гудуть бджоли», «Дзвенять коси». Ці приклади пов'язані із традиційними заняттями українців і відповідним соціальним оточенням (Вимовляй ДЗ, 1955).

Це ж саме стосується і букви «ї», яка на сьогодні стала символом спротиву проти російської агресії на окупованих територіях та самобутності українства. У плакатах «Вимовляй правильно: край – краї, урожай – урожаї, герой – герої, гай – гаї, рій – рої, трамвай – трамваї». Одним із прикладів є цитата із вірша Т. Шевченка: «Стоїть гора високая, попід горою гай». «Вимовляй «ї» як «йі»», наводячи приклади: «ївга», «їдальня», «їзда»,

«Україна», «поїзд», «приїзд», «урожаї», «станції», «герої», «країна Рад шанує своїх героїв». Тобто у прикладах також знайшли відображення радянські наративи. «Поїзд», як правило, асоціювався із мандрівкою країною Рад через численні населені пункти і різні географічні райони задля демонстрації багатства, що належить або має належати народу. Він також став символом, який зв'язував різні регіони і республіки, які б мали надавати підтримку один одному, транспортуючи матеріальні і людські ресурси. «Україна» – УРСР і її розглядали як годувальницю, котра мала б пишатися високими урожаєм на полях і підприємствах. «Станції»: гідроелектростанції, теплоелектростанції, станції метро. Це доносилося дітям під час навчального процесу, акумулювавши відповідні ідеї у їхню свідомість (Вимовляй І, 1955).

Вивчаючи правильне прочитання українського «й», зазначалося про російське «ё», наводячи такі приклади: «йорж», «район», «гайок», «знайомий», і обов'язково російські прізвища: «Муравйов», «Соловйов» та речення: «Нашого знайомого звать Йосип» (Вимовляй ЙО, 1955). Це ж саме стосувалося й інших букв (Вимовляй И, 1955). Тобто українську мову намагалися наблизити до російської, демонстрували їх схожість і загалом спільність історії та культури народів, особливо «трюх братніх».

Роль плакатів у процесі забезпечення літератури

«Книги із серії «Шкільна бібліотека»» анонсували вихід друкованої продукції для учнів та педагогів. Це стосувалося навчально-методичного забезпечення, літератури, яка вивчалася на уроках, зокрема філології. Пропонували їх придбати, аргументуючи й обов'язковістю їх вивчення, гарним оформленням малюнками українських художників (Дружить, 1958). Своєрідним дороговказом для школярів стали вступні статті до творів та коментарі, які розставляли акценти у творах. Серед літераторів пропонували П. Грабовського, П. Мирного, І. Нечуя-Левицького, І. Тобілевича, Л. Українку, С. Васильченка, М. Вовчка, М. Коцюбинського, В. Стефаніка, А. Тесленка, І. Франка, А. Головка та інших. Їхні твори мали бути презентовані у кожній бібліотеці, а якщо були відсутні, то пропонували придбати у місцевих книгарнях або шляхом замовлення через обласних бібліоколекторів (Передплачуйте, 1986).

Плакати видавалися не лише державними видавництвами для державних установ, організацій, підприємств, але й розповсюджувалися через магазини і кіоски, здійснювався обмін вживаної літератури між учнями молодших і старших класів. Прикладом таких плакатів стали такі: «Купуйте літературу в магазинах споживчої кооперації, сільмагах, культмагах та раймагах. Є в продажу різноманітні книги, плакати, заклики, портрети, картини, ноти», «Купуйте у магазинах «Головкниготоргу»: шкільне приладдя» (Купуйте, 1964).

Плакати є досить інформативними. Оскільки у них містяться не лише гасла, а й роз'яснення чому треба зробити так, а не інакше, який буде

результат діяльності чи бездіяльності. Це стосувалося й збереження і передачі книг. Зокрема, на плакаті учень звертається до школярів, де на світлому тлі темними буквами написано: «Учні! Після складання екзаменів здавайте не потрібні вам підручники в шкільні кіоски споживчої кооперації та книжкові магазини Укркниготоргу! Я здав свої підручники. Чи зробив і ти так? Поводьтеся бережно і акуратно з підручниками. Пам'ятайте, що підручники потрібні вашим молодшим товаришам. При бережному поводженні підручники можуть служити не один, а три–чотири роки». На цьому плакаті зображений піонер, який рухом своєї руки демонструє стан своїх підручників і вірогідність власного кроку до їх обміну. На фоні книг, які лежать на столі або стоять на стелажах, стоїть школяр у коричневій формі, піонерській краватці і кашкеті, усміхнений, із портфелем. Скоріше, він уже виконав цю місію і звертається до своїх друзів із відповідним закликком. Тобто тут – гасло із поясненням на власному прикладі на тлі ідеального учня (Учні! 1953).

Після завершення школи випускники або продовжували далі навчання у професійних або вищих навчальних закладах, або йшли працювати в організації, установи, на виробництво. У добу «застою» спостерігалася демографічна криза в українському суспільстві, яка полягала не лише у скороченні населення, а й зменшенні працездатного у сільській місцевості, що набирало обертів у подальші десятиліття. Тому заклики залишитися вдома і працювати на благо колгоспу або села залишалися актуальними. Це знайшло відображення і у подібному плакаті: «Залишаюсь після школи в рідному селі». На фоні мрійливих неясних кольорів змальоване село із небокраєм, квітами, деревами, будинками, які можна побачити із відчиненого вікна. На підвіконні лежить записка, яка є й одночасно заголовком плаката (Український, 2016: 205–228).

Плакати, окрім «правильного» зображення та «правильних» закликів, містили і ті, які висміювали вади суспільства. Серед них були й зібрані видавництвом журналу «Перець», де спостерігаємо безтурботне життя випускника школи – «атестованого лежеля», який отримав «Атестат зрілості». Усміхнений хлопець лежить на травичці біля будинку, гріється на сонці, прикрившись цим документом. Автор цього твору, вочевидь, не лише продемонстрував особистісні якості випускника, а й здійснив закиди до соціальних інституцій: закиди до школи, яка не відреагувала на такого учня і дозволила йому закінчити школу замість того, щоб він пішов працювати; закиди до батьків, які виховали таку дитину, що не вписувалося у поняття «відповідальний громадянин» (Видання, 1955).

Праця і здоровий спосіб життя

Потрапивши у школу, учнівство не лише мало отримувати власне освіту, а й виконувати приписи радянського уряду, одним із яких було залучення його до праці (Лаврут, 2020: 157–165). Вони повинні були збирати і продавати вторсировину (Громадяни! 1955), працювати на колгоспних

полях, садах і фермах, на різних підприємствах (Комсомольці, 1954). Тобто школярі виконували цілу низку додаткових обов'язків, які не завжди мали освітню мету. Тому перенавантаження було очевидним. І тут уже йшлося про збереження їхнього потенціалу, що знайшло відображення у тематиці плакатів.

В УРСР пропагували ведення здорового способу життя, адже «будівничі комунізму» мали бути здоровими, сильними, лише такі могли протистояти ворогу та стати активними членами радянського суспільства. На плакаті «Гігієна школяра. Школярі повинні бути здоровими, бадьорими і витривалими» простежуємо декілька сюжетів. Перший із них присвячений саме шкільному життю. До уваги споживачів – охайний і зразковий учень: у білій сорочці, піонерській краватці, з причесаним волоссям назад, який сидить за столом, в одній руці тримає книгу, а іншою пише. На задньому фоні – картина і глобус. Фізична праця на плакаті передана через роботу будівельника, а виносливість – зображення юні, яка займаються спортом. Заклик до споживання вітамінів супроводжується зображенням молодої жінки, одягненої у білу сорочку та з білою хусткою на голові, яка збирається з'їсти яблуко. У кольоровій гамі переважають білі і червоні кольори (Гігієна, 1955).

Продовженням теми є відпочинок дітей, що знайшло відображення і у плакатній продукції: «Організуємо літній відпочинок дітей» представляє не лише власне заклик до дії, а й те, яким чином це можна реалізувати. Для дітей, педагогів, батьків пропонують організувати майданчики, де б школярі не лише гралися (розвиваючи гнучкість, рівновагу, витривалість, силу), а й розвивали власні здібності, нахили, комунікували між собою та дорослими. Літній відпочинок дійсно був часом, коли діти набиралися сил, дорослішали. Все ж держава і у цей час, який називали «п'ята літня чверть», не забувала про роботу із молодим поколінням, спрямовану на формування і розвиток якостей «радянської людини» (Український, 2016: 228).

Плакати закликають дотримуватися правил безпечної поведінки дітей та відповідальності дорослих за їхнє життя: «Зелений круг – твій друг. Виконуйте правила руху!» (Зелений, 1965), «Пионери і школьники! Соблюдайте правила уличного движения» (Пионеры, 1951), «Пішоходе! Раптово зупинити транспорт – неможливо!» (Пішоходе! 1968), «Увага! Ожеледь» (Увага! 1961). Тут презентовані не лише гасла (Если, 1971), а й правила поведінки школярів на вулиці і довкіллі, які є цілком доречні (Внимание, 1985).

Висновки. Отже, на плакатах знайшло відображення життя школи УРСР другої половини 40-х – кінця 80-х років ХХ ст. Вони залишалися інструментом пропаганди, водночас виконуючи й освітні функції, призначалися не лише для учнів, учителів, батьків, а й громадськості. Перспективою наших подальших пошуків може стати вивчення інших друкованих джерел про шкільне життя зазначеного періоду.

Література:

1. 1 Вересня! / худож. Ю.П. Мохор. Київ : Політвидав України, 1985. Офсет кольор.; 88x61.
2. Андрейканіч А.І. Плакат: його види та жанри. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2013. Випуск 19. Том I. С. 121–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_mssh_2013_19%281%29_28 (дата звернення: 25.06.2023).
3. Без знань не може бути високих врожаїв! / худож.: О. Капітан, Л. Капітан. Київ : Мистецтво, 1964. Кольор. друк; 90,5x59.
4. В навчанні і в праці щодня й шохвилини у старших учитись ми будем, завжди відстоюватимемо честь Батьківщини, як наші батьки і як наші діди / худож. М. Кузовкін. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. Офсет кольор.; 103x78,7.
5. Валя Котик (1930–1944) / худож.: Т. Ляшук, О. Семенко. Київ : Державне видавництво дитячої літератури УРСР, 1958. Кольор. друк; 71,5x46,3.
6. Видання журналу «Перець». Київ : Друкарня видавництва ЦК КПУ «Радянська Україна», 1955.
7. Вимовляй ДЗ і ДЖ, як один звук... (орфографічні таблиці з української мови для 2 класу шкіл з російською мовою навчання № 12) / худож. невідомий. Київ : Радянська школа, 1955. Кольор. друк; 54x70.
8. Вимовляй И, як російське Ы... (орфографічні таблиці з української мови для 2 класу шкіл з російською мовою навчання № 1) / худож. невідомий. Київ : Радянська школа, 1955. Кольор. друк; 54x70.
9. Вимовляй Ї, як російське Й... (орфографічні таблиці з української мови для 2 класу шкіл з російською мовою навчання № 6) / худож. невідомий. Київ : Радянська школа, 1955. Кольор. друк; 54x70.
10. Вимовляй Ю, як російське Ё... (орфографічні таблиці з української мови для 2 класу шкіл з російською мовою навчання № 3) / худож. невідомий. Київ : Радянська школа, 1955. Кольор. друк; 54x70.
11. Випускники середніх шкіл! Включайтесь у всенародну боротьбу у найближчі роки наздогнати США по виробництву м'яса, молока і масла на душу населення! Ідіть працювати на тваринницькі ферми! / худож. невідомий. Київ : Молодь, 1958. Кольор. друк; 69,5x91,5.
12. Внимание дети! Уважаемые мамы и папы, все взрослые! Не оставайтесь равнодушными к нарушению детьми правил дорожного движения. Остановите их и объясните, к каким опасным последствиям могут привести эти нарушения / худож. В.В. Деминский. Киев : Реклама, 1985. Офсет кольор.; 87,5x58.
13. Всесоюзный кинофестиваль «Здравствуй, школа!» / худож. невідомий. Киев : Укррекламфільм, 1985. Офсет кольоровий; 59,6x39,7.
14. Гігієна школяра. Школярі повинні бути здоровими, бадьорими і витривалими / худож. Р.М. Багаутдінов. Київ : Держмедвидав УРСР, 1955. Офсет кольор.; 59,8x89,8.
15. Гладун О.Д. Український плакат: етапи розвитку візуально-пластичної мови. *Сучасне мистецтво*. 2018. Вип. 14. С. 115–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/S_myst_2018_14_13 (дата звернення: 15.06.2023).
16. Громадяни СРСР мають право на працю, на освіту, на відпочинок / худож. А. Кожухов. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. Офсет кольор. ; 105,6x56.
17. Громадяни! Збирайте і продавайте вторинну сировину! / худож. А. Розенберг; Українська республіканська контора Головвторсировина. Київ : Фабрика кольор. друку, 1959. Офсет кольор.; 70x51.
18. Донець Олена. Український друкований плакат другої половини 1960-х – початку 1980-х років з фондів НБУВ: тематика, художні особливості. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2015. Вип. 19. С. 205–228. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000001041> (дата звернення: 23.06.2023).
19. Дружіть з книгою! Створюйте власні бібліотеки! / худож. Т. Ляшук, О. Семенко. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1971. Кольор. друк; 58x80.
20. Если школьник – пионер, он во всем всегда пример и должен правила движения знать, как таблицу умножения! / худож. невідомий; Госавтоинспекция УВД Запорожского облисполкома. Запоріжжя : Типография издательства «Коммунар», 1971; 39,8x27,8.
21. З днем учителя! / худож. О.М. Абрамова. Київ : Політвидав України, 1985. Офсет кольоровий; 88x59.
22. Зелений круг – твій друг. Виконуйте правила руху! Редакційно-видавничий відділ МОГП УРСР. Державтоінспекція м. Києва / (худож. невідомий). Київ : б. в., 1965. Офсет кольоровий; 60,9x85,2.
23. Комсомольці та молодь! Впроваджуйте квадратно-гніздовий спосіб посадки картоплі, кукурудзи та овочевих культур! / худож. А. Мейер, авт. Д. Мартинюк. Київ : Молодь, 1954. Офсет тоновий; 66,4x86.
24. Косів Василь. За лаштунками творчості художника плакату в УРСР: професійні практики 1950–1980-х рр. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2018. Вип. 36. С. 202–217.
25. Купуйте у магазинах «Головкниготоргу»: шкільне приладдя (олівці, пензлики, транспортири, ластик, лінійки, циркулі, фарби, альбоми для малювання, чорнила) / худож. М. Глузечко. Київ : Державне видавництво «Мистецтво», 1964. Офсет кольор.; 59x80,1.
26. Лаврут О.О. Праця учнів Української РСР другої половини ХХ століття: обов'язковість, примус чи престиж? *Етнічна історія європейських народів*. 2020. Вип. 6. С. 157–165. URL: <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2020.62.17>.

27. Любі діти! Розгляньте уважно малюнки... (на сюжети українських народних казок) / худож. Г.Г. Сокиринська. Київ : Веселка, 1981. Офсет кольор.; 61x82,5.
28. На фабриці, в школі, в колгоспі, в забої будем продовжувать справу героїв / худож. Н. Божко. Київ : Мистецтво, 1955. Офсет кольор.; 92,9x60.
29. Незабутній день у нас: ми йдемо у перший клас. Київ : Радянська школа, 1953. Офсет кольор.; 70x51.
30. Нечаєва Н.В. Образ дитини в соціальному плакаті ХХ століття. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2015. Том 58. Січень – березень. С. 68–73.
31. Орфографічні таблиці з української мови для 2 класів російською мовою навчання. Читай слова з «ьо» як з російським «ё». Київ : Державне учбово-педагогічне товариство «Радянська школа», 1960.
32. Орфографічні таблиці з української мови для 2 класів російською мовою навчання. Пиши «ь» після м'яких приголосних. Київ : Державне учбово-педагогічне товариство «Радянська школа», 1960.
33. Передплачайте та купуйте журнали ЦК ЛКСМУ для дітей та підлітків: «Малютко», «Барвінок», «Піонерія» / худож. В.І. Гайовий. Київ : Молодь, 1986. Офсет кольор.; 60x42,5.
34. Пионеры и школьники! Соблюдайте правила уличного движения / худож. невідомий. Київ : б. в., 1951. Офсет кольор.; 60,9x85,2.
35. Пионер – друг пионерам і дітям трудящих усіх країн: Закон пионерів Радянського Союзу / худож. Р.М. Багаутдінов; авт. І. Фаріон. Київ : Молодь, 1968. Офсет кольор.; 70,8x45,3.
36. Пионер – товариш і вожак жовтенят: Закон пионерів Радянського Союзу / худож. Р.М. Багаутдінов; авт. І. Фаріон. Київ : Молодь, 1968. Офсет кольор.; 70,7x46,2.
37. Пионер відданий Батьківщині, партії, комунізму: Закон пионерів Радянського Союзу / худож. Р.М. Багаутдінов; авт. І. Фаріон. Київ : Молодь, 1968. Офсет кольор.; 70,8x45,7.
38. Пионер готується стати комсомольцем: Закон пионерів Радянського Союзу / худож. Р.М. Багаутдінов; авт. І. Фаріон. Київ : Молодь, 1968. Офсет кольор.; 70,8x45,6.
39. Пионер наполегливий у навчанні, праці й спорті: Закон пионерів Радянського Союзу / худож. Р.М. Багаутдінов; авт. І. Фаріон. Київ : Молодь, 1968. Офсет кольор.; 70,9x45.
40. Пионер рівняється на героїв боротьби й праці: Закон пионерів Радянського Союзу / худож. Р.М. Багаутдінов; авт. І. Фаріон. Київ : Молодь, 1968. Офсет кольор.; 70,8x45,6.
41. Пионер шанує пам'ять полеглих борців...: Закон пионерів Радянського Союзу / худож. Р.М. Багаутдінов; авт. І. Фаріон. Київ : Молодь, 1968. Офсет кольор.; 70,8x46.
42. Пионеры та школяри Київщини! Учні шкіл Київської області! Включайтесь в соціалістичне змагання по збиранню металевого лому! Допоможемо достроково виконати план III року семирічки / худож. М.В. Сенченко; Київське обласне управління «Втормет». Київ : Фабрика кольорового друку Головополіграфвидаву Міністерства культури УРСР, 1961. Офсет кольор.; 59x80,1.
43. Пішоходе! Раптово зупинити транспорт – неможливо! / худож. Е. Мінківський. Київ : Радянська Україна, 1968. Офсет кольор.; 54x38,9.
44. Правила для учащихся / худож. невідомий; худ. ред. П.Я. Куценко. Киев : Радянська школа, 1951. Кольор. друк; 71x53,9.
45. Сбітнева Н.Ф. Радянський плакат у контексті розвитку світового графічного дизайну. *Дизайн, дизайн-світа*. 2012. № 13. С. 64–67.
46. У нашій країні дорослим і дітям широкі шляхи до науки відкриті! / худож. К. Кудряшова. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1961. Офсет кольор.; 96,5x56,8.
47. У тварин найкращі друзі – буряк цукровий, горох і кукурудза! / худож. О.І. Семенко. Київ : Держсільгоспвидав УРСР, 1961. Офсет кольор.; 91,8x60,4.
48. Увага! Ожеледь / худож. невідомий; Державтоінспекція УМ м. Харкова. Харків : б. в., 1961. Літогр. кольор.; 51x70.
49. Український друкований плакат 1950–1992 років з фондів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського: каталог: у 3 вип. / авт.-упоряд.: Т. Галькевич, О. Донець. Вип. 1: 1950–1964. Київ : НБУВ, 2014. 421 с.
50. Український друкований плакат 1950–1992 років з фондів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського: каталог: у 3 вип. / авт.-упоряд.: Т. Галькевич, О. Донець. Вип. 2: 1965–1985. Київ : НБУВ, 2016. 920 с.
51. Український друкований плакат 1986–1992 років з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: каталог / авт.-упоряд.: Т. Галькевич, О. Донець. Вип. 3. Київ : НБУВ, 2018. 464 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003608>.
52. Учні! Після складання екзаменів здайте непотрібні вам підручники до шкільних кіосків споживчої кооперації та книжкові магазини Укркниготоргу! / худож. А. Колесник. Київ : Радянська школа, 1953. Шовкогр. кольор.; 91,4x61,8.
53. Школяри! Наслідуйте досвід передовиків! / худож. Г.О. Горобієвська, автор тексту Р.Д. Чмир. Київ : Радянська школа, 1961. Офсет кольор.; 106x69.

References:

1. Veresnia! (1985) [1st of September!]. Kyiv: Polityvdav Ukrainy, 1985. Ofset kolor.; 88 x 61 [in Ukrainian].
2. Andreikanich, A.I. (2013). Plakat: yoho vydy ta zhanry. Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. *Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*. Vol. 19. Vol. I, 121–126. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_mssh_2013_19%281%29__28 [in Ukrainian].
3. Bez znan ne mozhe buty vysokyykh vrozhaiv! (1964) [Without knowledge, there can be no high yields!]. Kyiv: Mystetstvo. Kolor. druk; 90,5x 59 [in Ukrainian].
4. V navchanni i v pratsi shchodnia y shchokhvylyny u starshykh uchytysh my budem zavzhdy vidstoiuvaty memo chest Batkivshchyny, yak nashi batky i yak nashi didy (1958) [In education and work, every day and every minute we will learn from our elders, we will always defend the honor of the Motherland, like our fathers and like our grandfathers]. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoi literatury URSR. Ofset kolor.; 103x78,7 [in Ukrainian].
5. Valia Kotyk (1930–1944) (1958) [Valya Kotyk, 1930–1944]. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo dytiachoi literatury URSR, Kolor. druk; 71,5x46,3 [in Ukrainian].
6. Vydannia zhurnalu «Perets» (1955) [Edition of the magazine «Pepper»]. Kyiv: Drukarnia vydavnytstva TsK KPU «Radianska Ukraina» [in Ukrainian].
7. Vymovliai DZ i DZh, yak odyń zvuk... (orfohrafichni tablytsi z ukrainskoi movy dlia 2 klasu shkil z rosiiskoiu movoiu navchannia № 12) (1955). [Pronounce DZ and DZh as one sound... (Ukrainian spelling tables for 2nd grade schools with Russian language of instruction)]. Kyiv: Radianska shkola. Kolor. druk; 54x70 [in Ukrainian].
8. Vymovliai Y, yak rosiiske Ы... (orfohrafichni tablytsi z ukrainskoi movy dlia 2 klasu shkil z rosiiskoiu movoiu navchannia № 1) (1955) [Pronounce Y as Russian Ы... (Ukrainian spelling tables for the 2nd grade of schools with the Russian language of instruction No. 1)]. Kyiv: Radianska shkola. Kolor. druk; 54x70 [in Ukrainian].
9. Vymovliai Yi, yak rosiiske Ы... (orfohrafichni tablytsi z ukrainskoi movy dlia 2 klasu shkil z rosiiskoiu movoiu navchannia № 6) (1955) [Pronounce Yi like Russian Ы... (Ukrainian spelling tables for the 2nd grade of schools with the Russian language of instruction No. 6)]. Kyiv: Radianska shkola. Kolor. druk; 54x70 [in Ukrainian].
10. Vymovliai YO, yak rosiiske Ё... (orfohrafichni tablytsi z ukrainskoi movy dlia 2 klasu shkil z rosiiskoiu movoiu navchannia № 3) (1955) [Pronounce YO like Russian Ё... (Ukrainian spelling tables for the 2nd grade of schools with the Russian language of instruction № 3)]. Kyiv: Radianska shkola. Kolor. druk; 54x70 [in Ukrainian].
11. Vypusknkyk serednykh shkil! Vekliuchaites u vsenarodnu borotbu naiblyzhchi roky nazdohnaty SShA po vyrobnytvu miasa, moloka i masla na dushu naseleennia! Idit pratsiuvaty na tvarynnytski fermy! (1958) [High school graduates! Join the national struggle to catch up with the USA in the production of meat, milk and butter per capita in the coming years! Go work on animal farms!]. Kyiv: Molod. Kolor. druk; 69,5x91,5 [in Ukrainian].
12. Vnymanyte dety! Uvazhaemyie mamy i papyy, vse vzroslyie! Ne ostavaietes ravnodushnyimy k narushenyiu detmy pravyl dorozhnoho dvyzhenyia. Ostanovyte ykh y ob'yiasnyte, k kakym opasnyim posledstvyiam mohut pryvesty ety narushenyia (1985) [Attention children! Dear moms and dads, all adults! Do not remain indifferent to the violation of traffic rules by children. Stop them and explain what dangerous consequences these violations can lead to]. Kyiv: Reklama. Ofset kolor.; 87,5x58 [in Ukrainian].
13. Vsesoiuznyi kynofestyval «Zdravstvui, shkola!» (1985) [All-Union Film Festival «Hello, School!«]. Kyiv: Ukrreklamfilm. Ofset kolor.; 59,6x39,7 [in Ukrainian].
14. Hihiiena shkoliara. Shkoliari povynni buty zdorovymy, badorymy i vytryvalymy (1955) [Schoolboy hygiene. Schoolchildren should be healthy, energetic and hardy]. Kyiv: Derzhmedvydav URSR, Ofset kolor.; 59,8x89,8 [in Ukrainian].
15. Hladun, O.D. (2018). Ukrainskyi plakat: etapy rozvytku vizualno-plastychnoi movy [Ukrainian poster: stages of development of visual and plastic language]. *Suchasne mystetstvo*, 14, 115–122. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/S_myst_2018_14_13 [in Ukrainian].
16. Hromadiany SRSR maiut pravo na pratsiu, na osvitu, na vidpochynok (1958) [Citizens of the USSR have the right to work, to education, and to rest]. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoi literatury URSR. Ofset kolor.; 105,6x56 [in Ukrainian].
17. Hromadiany! Zbyraite i prodavaite vtorynnu syrovynu! (1958) [Citizens! Collect and sell secondary raw materials!]. Kyiv: Fabryka kolor. druku. Ofset kolor.; 70x51 [in Ukrainian].
18. Donets, Olena (2015). Ukrainskyi drukovanyi plakat druhoi polovyny 1960-kh – pochatku 1980-kh rokiv z fondiv NBUV: tematyka, khudozhni osoblyvosti [Ukrainian printed poster of the second half of the 1960s – the beginning of the 1980s from the NBUV funds: subject matter, artistic features]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 19, 205–228. Retrieved from: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000001041> [in Ukrainian].

19. Druzhit z knyhoiu! Stvoriuite vlasni biblioteky! (1971) [Make friends with a book! Create your own libraries!]. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoi literatury URSS. Kolor. druk; 58x80 [in Ukrainian].
20. Esly shkolyk – pyoner, on vo vsem vsehda prymer y dolzhen pravyla dvyzhenia znat, kak tablytsu umnozhenia! (1971) [If a schoolboy is a pioneer, he is always an example and must know the rules of movement, like the multiplication table!]. Zaporizhzhia: Typohrafiya yzdatelstva «Kommunar». 39,8x27,8 [in Ukrainian].
21. Z dnem uchytelia! (1985) [Happy teacher's day!]. Kyiv: Politydav Ukrainy. Ofset kolor.; 88x59 [in Ukrainian].
22. Zelenyi kruh – tvii druh. Vykoniuite pravyla rukhu! (1965) [The green circle is your friend. Follow the traffic rules!]. Kyiv: b. v. Ofset kolorovi; 60,9x85,2 [in Ukrainian].
23. Komsomoltsi ta molod! Vprovadzhuite kvadratno-hnizdovi sposib posadky kartopli, kukurudzy ta ovochevykh kultur! (1954) [Komsomol members and youth! Implement the square-nest method of planting potatoes, corn and vegetable crops!]. Kyiv: Molod. Ofset tonovi; 66,4x86 [in Ukrainian].
24. Kosiv, Vasyl (2018). Za lashtunkamy tvorchosti khudozhnyka plakatu v URSS: profesiini praktyky 1950-kh–1980-kh rr. [Behind the scenes of the work of a poster artist in the Ukrainian SSR: professional practices of the 1950s–1980s]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 3, 202–217 [in Ukrainian].
25. Kupuite u mahazynakh «Holovknyhotorhu»: shkylne prykladia (olivtsi, penzlyky, transportyry, lastyky, liniiky, tsyrkuli, farby, albomy dlia maliuvannia, chornyla) (1964) [Buy in shop «Holovknygotorgu»: school supplies (pencils, brushes, protractors, erasers, rulers, compasses, paints, drawing albums, ink)]. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo «Mystetstvo». Ofset kolor.; 59x80,1 [in Ukrainian].
26. Lavrut, O.O. (2020). Pratsia uchniv Ukrainskoi RSR druhoi polovyny XX stolittia: oboviazkovist, pryms chy prestyzh? [The work of students of the Ukrainian SSR in the second half of the 20th century: obligation, coercion or prestige?]. *Etnichna istoriia yevropeyskykh narodiv*, 6, 157–165. Retrieved from: <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2020.62.17> [in Ukrainian].
27. Liubi dity! Rozghliante uvazhno maliunky... (na siuzhety ukrainskykh narodnykh kazok) (1981) [Dear children! Look carefully at the pictures... (on the subjects of Ukrainian folk tales)]. Kyiv: Veselka. Ofset kolor.; 61x82,5 [in Ukrainian].
28. Na fabrytsi, v shkoli, v kolhospi, v zaboii budem prodovzhuvat spravu heroiv (1955) [In the factory, in the school, in the collective farm, in the slaughterhouse, we will continue the work of heroes]. Kyiv: Mystetstvo, Ofset kolor.; 92,9x60 [in Ukrainian].
29. Nezabutnii den u nas: my ydemo u pershyi klas (1953) [In the factory, in the school, in the collective farm, in the slaughterhouse, we will continue the work of heroes]. Kyiv: Radianska shkola, 1953. Ofset kolor.; 70x51 [in Ukrainian].
30. Nechaieva, N.V. (2015). Obraz dytyny v sotsialnomu plakati XX stolittia [The image of a child in a social poster of the 20th century]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, 58, 68–73 [in Ukrainian].
31. Orfohrafichni tablytsi z ukrainskoi movy dlia 2 klasiv rosiiskoiu movoiu navchannia. Chytai slova z «yo» yak z rosiiskym «yio» (1960) [Spelling tables from the Ukrainian language for 2 classes in the Russian language of instruction. Read words with «yo» as with the Russian «yio»]. Kyiv: Derzhavne uchbovo-pedahohichne tovarystvo «Radianska shkola» [in Ukrainian].
32. Orfohrafichni tablytsi z ukrainskoi movy dlia 2 klasiv rosiiskoiu movoiu navchannia. Pysyhy «ь» pislia miakykh pryholosnykh (1960) [Spelling tables from the Ukrainian language for 2 classes in the Russian language of instruction. Write «ь» after soft consonants.]. Kyiv: Derzhavne uchbovo-pedahohichne tovarystvo «Radianska shkola» [in Ukrainian].
33. Peredplachuite ta kupuite zhurnaly TsK LKSMU dlia ditei ta pidlitkiv: «Maliatko», «Barvinok», «Pioneriia» (1986) [Subscribe to and buy magazines of the Central Committee of LKSMU for children and teenagers: «Malyatko», «Barvinok», «Pioneriia»]. Kyiv: Molod. Ofset kolor.; 60x42,5 [in Ukrainian].
34. Pyoneri y shkolyky! Sobliudaite pravyla ulychnoho dvyzhenia (1951) [Pioneers and schoolchildren! Follow the traffic rules]. Kyiv: b. v. Ofset kolor.; 60,9x85,2 [in Ukrainian].
35. Pioner – druh pioneram i ditiam trudiashchykh usikh krain: Zakon pioneriv Radianskoho Soiuzu (1968) [A pioneer is a friend to pioneers and working children of all countries: the Pioneers' Law of the Soviet Union]. Kyiv: Molod, Ofset kolor.; 70,8x45,3 [in Ukrainian].
36. Pioner – tovarysh i vozhak zhovteniia: Zakon pioneriv Radianskoho Soiuzu (1968) [A pioneer is a comrade and leader of the yellow cubs: the Law of Pioneers of the Soviet Union]. Kyiv: Molod. Ofset kolor.; 70,7x46,2 [in Ukrainian].
37. Pioner viddanyi Batkivshchyni, partii, komunizmu: Zakon pioneriv Radianskoho Soiuzu (1968) [A pioneer is devoted to the Motherland, the Party, Communism: the Pioneers' Law of the Soviet Union]. Kyiv: Molod, Ofset kolor.; 70,8x45,7 [in Ukrainian].
38. Pioner hotuietsia staty komsomoltsem: Zakon pioneriv Radianskoho Soiuzu (1968) [A pioneer prepares to become a Komsomol member: the Law of Pioneers of the Soviet Union]. Kyiv: Molod, Ofset kolor.; 70,8x45,6 [in Ukrainian].

39. Pioneer napolehlyvyi u navchanni, pratsi y sporti: Zakon pioneriv Radianskoho Soiuzu (1968) [A pioneer perseveres in study, work and sports: the Pioneers' Law of the Soviet Union]. Kyiv: Molod, 1968. Ofset kolor.; 70,9x45 [in Ukrainian].
40. Pioneer rivniaietsia na heroiv borotby y pratsi: Zakon pioneriv Radianskoho (1968) [A pioneer is equal to the heroes of struggle and work: the Law of Pioneers of the Soviet Union]. Kyiv: Molod. Ofset kolor.; 70,8x45,6 [in Ukrainian].
41. Pioneer shanuie pamiat polehlykh bortsiv...: Zakon pioneriv Radianskoho Soiuzu (1968) [Pioneer honors the memory of fallen fighters...: the Law of Pioneers of the Soviet Union]. Kyiv: Molod. Ofset kolor.; 70,8x46 [in Ukrainian].
42. Pionery ta shkoliari Kyivshchyny! Uchni shkil Kyivskoi oblasti! Vkliuchaites v sotsialistychne zmahannia po zbyranniū metalevoho lomu! Dopomozhemo dostrokovo vykonaty plan III roku seymrichky (1961) [Pioneers and schoolchildren of Kyiv region! Students of schools of the Kyiv region! Join the socialist competition for collecting scrap metal! We will help to fulfill the plan of the third year of the seven-year plan ahead of time]. Kyiv: Fabryka kolorovoho druku Holovpolihrafvydav Ministerstva kultury URSR. Ofset kolor.; 59x80,1 [in Ukrainian].
43. Pishokhode! Raptovo zupynyty transport – nemozhlyvo! (1968) [Pedestrian! It is impossible to suddenly stop the transport!]. Kyiv: Radianska Ukraina. Ofset kolor.; 54x38,9 [in Ukrainian].
44. Pravyla dlia uchashchychksia (1951) [Rules for students]. Kyiv: Radianska shkola. Kolor. druk; 71x53,9 [in Ukrainian].
45. Sbitnieva, N.F. (2012). Radianskyi plakat u konteksti rozvytku svitovoho hrafichnogo dyzainu [Soviet poster in the context of the development of world graphic design]. *Dyzain, dyzain-osvita*, 13, 64–67 [in Ukrainian].
46. U nashii kraini doroslym i ditiam shyroki shliakhy do nauky vidkryti! (1961) [In our country, wide paths to science are open to adults and children!]. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoi literatury URSR. Ofset kolor.; 96,5x56,8 [in Ukrainian].
47. U tvaryn naikrashchi druzi – buriak tsukrovyi, horokh i kukurudza! (1961) [Animals have best friends – sugar beet, peas and corn!]. Kyiv: Derzhsilhospydav URSR. Ofset kolor.; 91,8x60,4 [in Ukrainian].
48. Uvaha! Ozheled (1961) [Warning! Icicles]. Kharkiv: b. v., 1961. Litohr. kolor.; 51x70 [in Ukrainian].
49. Ukrainskyi drukovanyi plakat 1950–1992 rokiv z fondiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho: katalog: u 3 vyp. Vyp. 1: 1950–1964 (2014) [Ukrainian printed poster of 1950–1992 from the funds of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi: catalog: in 3 issues. Vol. 1: 1950–1964.]. Kyiv: NBUV [in Ukrainian].
50. Ukrainskyi drukovanyi plakat 1950–1992 rokiv z fondiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho: katalog: u 3 vyp. Vyp. 2: 1965–1985 (2016) [Ukrainian printed poster of 1950–1992 from the funds of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi: catalog: in 3 issues / author-editor: T. Halkevich, O. Donets. Vol. 2: 1965–1985]. Kyiv: NBUV [in Ukrainian].
51. Ukrainskyi drukovanyi plakat 1986–1992 rokiv z fondiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho: katalog / avt.-uporiad.: T. Halkevych, O. Donets. Vyp. 3 (2018) [Ukrainian printed poster of 1986–1992 from the funds of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadskyi: catalog. Vol. 3]. Kyiv: NBUV. Retrieved from: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003608> [in Ukrainian].
52. Uchni! Pislia skladannia ekzameniv zdavaite nepotribni vam pidruchnyky v shkilni kiosky spozhyvchoi kooperatsii ta knyzhkovi mahazyny Ukrknyhotorhu! (1953) [Pupils! After passing the exams, hand in the textbooks you don't need to the school kiosks of the consumer cooperative and bookstores of Ukrknygotorg!]. Kyiv: Radianska shkola. Shovkohr. kolor.; 91,4x61,8 [in Ukrainian].
53. Shkoliari! Nasliduite dosvid peredovykiv! (1961) [Schoolchildren! Follow the experience of the pioneers!]. Kyiv: Radianska shkola. Ofset kolor.; 106x69 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.06.2023
The article was received 26 June 2023